

שיחות צבא הלוי

פרשת ויחי תשפ"ד
בעניין כוונה לקבל ברכה
ואמן על ברכה

"ויברך את יוסף, וגו', המלאך הגאל אתי מכל רע, יברך את הנערים, ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק, וידגו לרוב בקרב הארץ" (בראשית פרק מ"ח פסוקים ט"ו וט"ז).

א. ועיין בפירוש רבינו עובדיה מברטנורא, בביאור הא דכתיב "ויברך את יוסף", ולא כתיב "ויברך את מנשה ואפרים", וכתב הרע"ב "הוא כמו שפירש הרב רבי יצחק אבן לטיף, שהמתברך צריך גם הוא לכיין לקבל הברכה מפי המברך, והם לא ידעו לכיין כיוסף, לכן תלה הברכה ביוסף", ומבואר כאן שצריך המתברך לכיין לקבל הברכה מהמברך.

ב. ועל פי זה נראה לבאר מה שמצינו בברכת כהנים שצריך לכיין לברכה, דיעויין ברמב"ם (בהלכות תפילה ונ"כ פרק י"ד הלכה ז'), שכתב "ואין אדם רשאי להסתכל בפני הכהנים בשעה שהן מברכין את העם כדי שלא יסיחו דעתם, אלא כל העם מתכווין לשמוע הברכה", וכן יעויין בשולחן ערוך (או"ח סימן קכ"ח סעיף כ"ג), דכתב גבי ברכת כהנים "והעם יכוונו לברכה".

ג. וכשאחד מברך את עצמו, והחכם עונה אמן, נחשב כברכת החכם, ומבואר כן במסכת ע"ז (דף ס"ה ע"א), שבר ששך [שהיה גוי], אמר "עינא דבעי למיחזי לכו בבישתא, תיפקע, אמר ליה רבא אמון, פקע עיניה דבר ששך", ומבואר שקילל עצמו ורבא אמר על זה אמן ונתקיימה הקללה, והכי נמי בברכה.

ובשו"ת הג"ר עקיבא איגר (מהדורת ירושלים תש"ז סי' ט"ו), כתב "תזכירו אותנו במסיבת העדה בשמחתכם לברכנו, כי יקר אצלי להתברך מפי הצבור העונה אמן".

ועוד כתב הגרעק"א שם (בתשובה כ'), "ה' יחזקני ויחלימיני לעבודתו, [ואבקש שבקראו הדברים יענה ויאמר אמן]", (המוסגר במקור).
ד. ובכל בתי הכנסיות נהוג, שהגבאי עורך מי שברך לחולים ולאנשים שונים, ויש שתמהו על זה, וכי הגבאי צדיק כל כך שברכתו יש בה מעלה, אכן באמת שאין זה מחמת ברכת הגבאי, אלא משום שכל הקהל עונים על זה אמן.

ויעויין במשנה ברורה (סימן רט"ו ס"ק ט), שכתב "איתא במדרש, כששומע שאחד מתפלל דבר, או מברך לישראל, אפילו בלא הזכרת השם, חייב לענות אמן, ולכן נתפשט המנהג שעונין אמן, אחר הרחמן בברכת המזון".

ומצינו עוד במסכת (ברכות דף נ"ה ע"ב), דאיתא "האי מאן דחזא חלמא ולא ידע מאי חזא, ליקום קמי כהני בעידנא דפרסי ידיהו, ולימא הכי 'רבונו של עולם אני שלך וחלומותי שלך', וכו', ומסיים בהדי כהני, דעני צבורא אמן", ומשמע לכאורה שהאמן של הציבור, עולה גם על מה שהתפלל על החלום.

ה. וכבוד מרן הגר"ח קניבסקי זצוק"ל היה מברך בסוף ימיו, בראשי תיבות, והיה אומר 'בו"ה', והיינו ראשי תיבות של ברכה והצלחה.
ויש לדון לענין שאר דברים אם מהני בראשי תיבות, ולא מצינו בתפלה שיועיל בראשי תיבות, וכגון לענין חבירו בשם שלוקה אם מקלל בראשי תיבות, ואפשר שזה תלוי אם רגילים להשתמש באותם ראשי תיבות, ונעשה על ידי כך ללשון, אבל כשאין רגילים אין זה לשון.

עוד אפשר שבברכה עיקר הדבר הוא בלב, ומה שאומר אינו אלא גילוי על מה שמברך בליבו, ולכך אין חסרון בראשי תיבות.
שוב שמעתי שמרן הגר"ח זצוק"ל אמר כן על פי הגמרא, שנוטריקון חשיב לשון, [כדאיתא במסכת שבת (דף ק"ה ע"א)].

בביאור האריכות באבילות פטירת יעקב

"ויעלו אתו כל עבדי פרעה זקני ביתו, וכל זקני ארץ מצרים" (בראשית פרק נ' פסוק ז').

בסוף פרשת ויחי יש אריכות גדולה בפסוק על האבל שהיה אחר פטירת יעקב אבינו, ואיך שהלכו כולם ללוותו וכו', מה שלא מצינו כן בשאר מקומות ששם נכתב בקיצור.

ובפרשת חיי שרה נכתב על פטירת שרה, [פרק כ"ג], אבל עיקר מה שנכתב שם הוא על קניית מערת המכפלה, ובסוף פרשת חיי שרה (פרק כ"ה פסוק ח'), נכתב על פטירת אברהם אבינו, וכן בפרשת וישלח (פרק ל"ה פסוק כ"ט), נכתב על פטירת יצחק, אולם אצל אף אחד לא הוזכר אריכות כל כך.

ועל הפסוק "ורא יושב הארץ הכנעני את האבל בגורן האטד, ויאמרו אבל כבד זה למצרים" (שם פסוק י"א), איתא בזוהר הקדוש למה אמרו למצרים ולא לישראל, משום שמצרים נתאבלו שכשבא יעקב פסק הרעב, ועתה עם פטירת יעקב חזר.

ומצינו עוד גם בלבן שנתברך בגלל יעקב, ובסוף פרשת ויצא "ויגד ללבן ביום השלישי כי ברח יעקב" (פרק ל"א פסוק כ"ב), ופירש בתרגום יונתן שלא מצא מים.

ועוד מצינו בריש פרשת ויצא "ונאספו שמה כל העדרים וגללו את האבן" (פרק כ"ט פסוק ג'), ואחר כך כתיב "ויגש יעקב ויגל את האבן, מעל פי הבאר" (שם פסוק י'), ולא נזכר שהחזיר את האבן, וביאור הדבר שהיה שם מחסור במים, ולכך היו צריכים אבן גדולה שרק כולם יכולים לגללה, שאז כולם יתחלקו בשוה, אבל כשבא יעקב נתרבו המים, ושוב לא היה צריך לכסות את הבאר עם האבן, [כן הוא בזוהר הקדוש פרשת שמות (אות רט"ו), והובא בפירוש הרד"ל (לפרקא דר"א פרק ל"ו)].

ומכל זה נמצא שביאת יעקב עשה ריוח לכולם, וזהו שהרגישו בחסרונו, וזה שהאריך הכתוב.

כוונה לקבל ברכה

(מ"ח ט"ז) "ויברך את יוסף כו", בפ"י ר' עובדיה מברטנורא כ' יאו הוא כמו שפירש הר"ר יצחק אבן לטיף שהמתברך צריך גם הוא לכוין לקבל הברכה מפי המברך, והם לא ידעו לכוין כיוסף לכן תלה הברכה ביוסף, ומבואר כאן שצריך המתברך לכוין לקבל הברכה מהמברך, ובוזה מבואר מה שמוצינו בברכת כהנים שצריך לכוין לברכה עי' ברמב"ם פ"ד מתפלה ה"ז יאלא כל העם מתכוונין לשמוע הברכה כו", וכ"ה בשו"ע או"ח קכ"ח סכ"ג.

*

(פרק מח כ) "ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישמך אלקים כאפרים וכמנשה".

והנה בברכת הבנים אומרים "שימך אלקים כאפרים וכמנשה", והרי זה מקצת פסוק, ובמגילה כ"ב א' א' כל פסוקא דלא פסקיה משה אנו לא פסקינן ליה, ונ' דל"ש לכאן, שהרי בפסוק נאמר "ויברכם ביום ההוא לאמר בך יברך ישראל לאמר ישמך אלקים כאפרים וכמנשה", וא"כ נאמר שכך אומרים זאת באופן זה ואף שהוא מקצת פסוק. וכן באמידת י"ג מדות אין חסרון במה שאין אומרים פסוק שלם, שהרי דבר זה ניתן לאמרו כך וכדאי בראש השנה י"ז ב' "ויעבר ה' על פני ויקרא", אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפלה, אמר לו כל זמן שישאל חוטאין – יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם, ה' ה' כו".

[א.ה. וכ"כ בשפ"א לפסח בקי ליקוטי יהודה דכש' לאמר או ואמרת פסקי, ולכך אומרים בהגדה יעבדים היינו, דכתוב יאמרת לבגד, ויעו"י במוג"א [נ'] דכ' יתמותי על שנהגו ביום המילה שאומר המוהל וכוות ומחלק קצת פסוקים, דהא אמרי' ספ"ק דברכות כל פ' דלא פסקי משה באורייתא לא פסקי עמי"ש ס"י תכ"ב ס"ג, ונ"ל הטעם דאמרי' בסוטה פ"ה משה אמר אשירה לה' והם אמרו אשירה לה' א"כ מתחלה נאמרה פסקי פסקי לכן אנו נמי אמרי' אותה כך, ובשו"ת האלף לך שלמה או"ח מ"ג כ' ליישב לפ"ז הא דיי"ג מידות. ובחת"ס או"ח י' הביא מוס' מגן גבורים בשם ס' יכין ובעז [לבן התשב"ץ] ח"ב ס' ב' דכ' דכשיש אתגתא או זקף קטון חשיב פסקיה משה].

בשם הגר"א ברכת הבנים ביד אחת

בסדר הגר"א אש"י ישראל כ' מנהג של ישראל לברך הילדים בילי שבתות וי"ט אחר התפלה או בכניסה לבית, וגם הבנים גדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא, והמברכים (אחד האבות ואחד הרבנים) מניחים יד אחד על המתברך (שמעתי בשם הגר"א שאסור לברך בבי' ידים לבד הכהן).

ד' הגאון יעב"ץ ברכת הבנים בבי' ידים

אבל בסדר בית יעקב להיעב"ץ כ' בהנהגת ליל שבת אות ז' ומוניחין בי' ידיהם על ראשיהם כמו שמוצינו בכל המברכים, כדרך שנהג מרע"ה עין יפה כך ראוי למברך לעולם כי טוב עין הוא יברך, וכן כהנים בברכת כהנים בבי' ידים... וכן היה מנהג אמיה ז"ל, ולא חסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת וסוד הידים לברכה גדול.

ת"י באה"ל איך זר מברך חבירו יברך

ברמ"א ס"י קכ"ח ס"א זאין לזר לישא כפיז אפי' עם כהנים אחרים, ועי' בכתובות דף כ"ד ע"ב יאיבעיא להו מהו להעלות מנשיאות כפים ליוחסין, תיבעי למייד מעלין מתרומה ליוחסין כו' הני מילי תרומה דעון מיתה היא אבל נשיאות כפים דאסור עשה לא או דלמא לא שניא, ופירש"י דאסור עשה כה תברכו אתם ולא זרים ולא הבא מכלל עשה עשה עכ"ל.

והנה בבאה"ל כ' שיש לתמוה על כנהג העולם שנהוגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמולח אותו בלשון יברך וגו', ואף שהוא שלא בשעת התפלה ונשיאות כפים הוא בעת התפלה, אבל הרי מדאורייתא אין תלוי כלל בתפלה וכוון שמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא שמברך אותם אפי' שלא בשעת תפלה ועי' אמרה התורה אתם ולא זרים איך אדם מותר לזר לברך לחבירו בלשון זה, ולמייד מוצת עריכות כוונה א"ש, ועוד תי' ע"פ ד' הביח דדוקא בפרשת ידים עובר הזר בעשה, ועי' במ"ב ס"ק ג' שהביא שפנמ"ג מושמע דאסור גם בלא פריסת ידים, ועוד תי' דכוון שתקנו רבנן שלא לישא כפים בלא תפלה שוב מי שאומר פסוקים אלו בלא תפלה הוי כמכוון בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים ועי' מותר.

ולת"י זה דהוי כמכוון שלא לשם המצוה הרי בברכת הבנים אין חשש אסור, וזו דעת העיב"ץ וכמו שהביא כן גם מאביו החכם עב"ג, אבל להת"י דמה שמוותר לברך את חבירו בלשון יברך הוא משום שהוא בלא פריסת ידים, עי"כ אפ"ל שבברכת הבנים צריך לברך רק עם יד אחת ולא עם בי' ידים.

בדי' תו' שבת שלא ידע ר"י איזה אסור יש בזר

ובשבת קי"ח ב' זא"ר יוסי מומי לא עברתי על דברי חברי ידע אני בעצמי שאני כהן אם אומרים לי חברי עלה לדוכן אני עולה, וכ' התוס' לא ידע ר"י מה אסור יש בזר העולה לדוכן אם לא משום ברכה לבטלה שלכהנים אמרה תורה לברך את ישראל, והק' הרמ"א שהרי מפורש בגמ' כתובות הנ"ל שיש אסור עשה, ומלמד זאת ק' אדם באמת עלה ר' יוסי לדוכן ועבר על אסור עשה, ורבו התירגים בזה, עי' דרכי משה שרק כשעולה בפני עצמו הוא דאסור ולא כשמברך עם כהנים אחרים, ועי' במוג"א שתמה על חילוק זה, ובביח תי' דהוא דוקא בפרשת ידים הוא דאסור ועוד תי' נאמרו בזה, (ועי' בתוס' הרא"ש לשבת שם ובח"י רא"מ הורב"ץ שם).

וראיתי עוד בשם הגאון אדר"ת (נדפס בקובץ יצח"א אהל ברוך) שתי' דס"ל להת"י דמהני שומע כעונה בברכת כהנים ועלה לדוכן ולא יברך בעצמו, אלא רק שמע מכהנים אחרים ובשומע כעונה אין עובר באיסור של זר לדוכן, ועוד הביא בשם אביו שכוונת הת"י בלא אמרו לעלות ובאופן זה אין חיוב של ברכת כהנים ועי"כ אין זר עובר בזה, אך בפשטות כוונת הת"י על הגמ' שם שאמרו לו לעלות.

ולכא"ה הרי היה אפשר לת' שלא היה מכוון לשם מצוה וממילא לא היה עובר, ובאמת שכך הביא במ"ב בשם מגן גבורים שכל שמכוון שלא לשם מצוה אלא שלא לעבור על דברי חבריו אין בזה אסור, ומכל האחרונים שלא תי' כן ה"י דלא תלי' כלל בכוונת מצוה, אלא כל שזר עושה מעשה של ברכת כהנים עובר בעשה, וכמו זר בעבודת בית המקדש שאינו תלוי אם מכוון למצוה אלא זר פסול לעבודה וחי' לענין ברכת כהנים, וכך י"ל בדי' הגר"א ומה"ט אסור ברכת הבנים עם בי' ידים משום שאף בלא כוונת מצוה אסור, (ואזיל לשיטת"י שהביא את תי' הד"מ הנ"ל).

מכוון שלא ליצאת במצוה

וגם יש להעיד על משי"כ בבאה"ל דאף למייד דמונות אי"צ כוונה מי"מ אם מכוון שלא ליצאת אינו עובר, דהנה ע"י בעירובין גי' ע"ב גבי לאו דבל תוסף דלמייד מוצת ע"רכות כוונה אינו עובר בלא כוונה ולמייד אין ע"רכות כוונה עובר גם בלא כוונה, וע"ש בגאון יעקב דף צ"ז ע"א אם למייד אין ע"רכות כוונה אם כיון שלא ליצאת אינו יוצא עובר בבל תוסף, וע"י טו"א ר"ה כ"ח ובאה"הו רבא ס"י ל"ד, ובח"י ר' ראובן לסוכה ס"י ט', וביארזו בזה דלמייד מוצת ע"רכות כוונה הר"י בעיקר צורת המצוה שתהא כוונה, משא"כ למייד אי"צ כוונה אף שאינו יוצא בע"כ אבל יש כאן צורת המצוה גם כשמכוון שלא ליצאת, ולפ"ז לדי' הבאה"ל דאסור ברכת כהנים לוד הוא שלא לעשות את המצוה וע"כ למייד ע"רכות כוונה אי"ש דאין עובר בלא כוונה, אבל למייד דאי"צ כוונה יצ"ע למה לא יעבור אף שמכוון שלא יצא לשם מצוה וי"ל.

אם משענין ידיו

וג' ליישב ד' החכ"צ והע"כ"ץ, דהנה בשו"ת נודע ביהודה קמא א"ח ס"י ה' נשאל אהות כהן שידיו מרתתים אם יכול לברך בלא ליטא כפיו, ואם יכול לקשור דבר לכובע שלו ולסמוך עליו את ידיו, וכ' שם בגוב"י דנשיאות כפים הוא לעיכובא וע"כ שהוא יצא כפיו ולא שיסמוך ידיו על דבר אחר, והוא במ"ב ס"ק ג"ב, ולפ"ז בברכת כהנים באופן שסמוך ידיו על ראש המתברך וידו אינה עומדת בפני יציאתה הרי אין זו נשיאות כפים, והואיל וכן אינו עובר בזה.

אם אינו מגביה ידיו

וי"ל עוד שאפי' אינו סומך ממש והיינו שגם בלא ראש המתברך לא היו ידיו נשמוטות, מי"מ כל שמונח על דבר אחר לא חשיב נשיאות כפים, וסמך לזה יש להביא מברכות נ"א ע"ב גבי כוס של ברכה ימגביהו מן הקרקע טפח', (וע"ש ברש"י בעמ"ו א' דה"ה מן השולחן), וא"י בגמ' א"ר אחא בר' חנינא מאי קראה כוס ישועות אשא, ומבואר שלמדו מלשון אשא ש"צריך להגביה באויר, וה"נ י"ל גבי נשיאות כפים דדרש"י מושיא אהרן את ידיו ש"צריך להגביה הידים ואם הם על ראש המתברך י"ל דלא חשיב הגבהת ידים, [והעירו שאולי יש לדחות ש"צריך להגביה ממוצנבם הקודם ואילו כשמניח על ראש מתברך חשיב ג"כ הגבהה ממוצנבם הקודם וי"ל].

(וע"י רמב"ם פ"ד מתפלה ה"א כד למדו מפי השמועה ממושה רבינו ע"ה כה תברכו בעמידה, כה תברכו בנשיאות כפים, כה תברכו בלשון הקדש, כה תברכו פנים כנגד פנים, כה תברכו בקול רם, כה תברכו בשם המפורש, והוא שיחיה במקדש כמו שאמרנו, ובשו"ת נוב"י הנ"ל הביא משיבות יעקב ח"ב ס"י א' דמשי"כ הרמב"ם והוא שיחיה במקדש קא אכולהו, וכ' בגוב"י דאינו כן אלא קאי רק על שם המפורש, ולפ"ז שבות יעקב ח"ב חוץ למקדש אין נשיאות כפים מעכבת ולפ"ז יסור לוד גם בלא נשיאות כפים, אבל בגוב"י חלק וכ' דודאי נשיאות כפים מעכבת).

באינו מגביה ידיו כנגד כתפיו

דהנה העירני הג"ר שמואל נתן כהן שליט"א לדי' קרית ספר פ"ב מתפלה שכי' ימגביהים ידיהם כנגד כתפיהם דבהכי הוי נשיאות ידים, דכל הזרוע מקרי יד דכת"ב וקשרתם לאות על ירך דהיינו זרוע ולמוטה מן הכתפיים לא מקרי נשיאות ידים, דהיינו מקום היד ממש אלא צריך להגביה כנגד כתפותיהם, ולפ"ז כשמניח ידו על ראש הבן כשהוא למוטה מן הכתפיים אין זו נשיאות ידים.

אם מוסיף על הברכה

וה"נ ע"ד דהנה ברי"ה כ"ח ע"ב א"י מנ"ח לכהן שעולה לזוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסף ברכה אחת משל, כגון ד' א- לקי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל לא תוסיפו על הדבר, וכ"ה בשו"ע סכ"ז אינו

רשאי להוסיף מדעתנו יותר על השלישה פסוקים של ברכת כהנים ואם הוסיף עובר על בל תוסיף, וז"ל"ע בכהן שהוסיף ברכה דעבר על בל תוסיף אם מי"מ קיים גם המצוה דברכת כהנים, וע"י בסנהדרין דף פ"ח שיש פעמים שמוסיף גורע ויש פעמים דהאי לחודיה והאי לחודי, וברי"ב"א סוכה דף ל"א כ"י שכהן שהוסיף עוד ברכה אף דיש בל תוסיף אבל אין כל המוסיף גורע, ובסוף דבריו הביא מרבינו הגדול שבכל אופן יש מוסיף גורע, אבל י"ל דאף לפמשי"כ תחילה שאין בברכת כהנים כל המוסיף גורע דכ"ז רק במוסיף אח"כ, אבל כל שלא גמר את הברכה והוסיף אפשר גורע ולא יצא כלל די המצוה וצ"ע בזה, ולפ"ז יש לדון אם הוסיף מעיקרא דגי' לא יצא ידי ברכת כהנים, ועפ"ז י"ל דוד שעושה כה"ג היינו שאומר יברכך, וגם מוסיף קודם לכן ברכה אחרת דלא חשיב שעושה מועשה ברכת כהנים כיון שברכת כהנים באופן זה פסולה היא, ולפ"ז בברכת כהנים שאומרים בתחילה ישימך א-לקים כאפרים וכמנשה ואח"כ אומרים יברכך, כיון שבכהן כה"ג לא חשיב ברכת כהנים מכולא דוד אינו עובר באופן זה.

ובס"י כלי חמדה פ' ואתחנן פ"ד ב' אות ג' ד"ה ומועתה, דייק את ל' הגמ' מנ"ח לכהן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך שילכא' הוא שפת יתר, ופ"י דכל מה שעובר בבל תוסיף הוא רק אחר שהתחיל כבר לברך אבל קודם לכן אין בל תוסיף כיון שעדיין אין את המצוה בעולם ע"ש, אבל מי"מ יש מקום למור כהנ"ל דמי"מ כשמברך אחר שהוסיף קודם לכן הר"י מוצה בתוספת ועובר עליה. וש"י"ר בשו"ת מוענה אליהו להגאון אדר"ת ז"ל ס"י קכ"ח שדן בזה אם כשמוסיף עוד ברכה יש היתר לוד.

בד' מעשה רב החדש

לעיל הובא מסדור הגרי"א שכי' בשם הגרי"א שזר לא יברך בבי' ידים ברכת יברכך, אבל ע"י בס' מעשה רב החדש שכי' יהגרי"א זצ"ל לא הסכים למנהג לומר ברכת כהנים כשמלוה חבירו, ומשמע אף בלא נשיאות כפים, ולפ"ז יצ"ע איך מברכים כהנים בברכת יברכך, וע"י בתורה תמימה פ' נשא במדבר ו' כ"ג שכי' זאני שמעתי מאיש אמונים שהגרי"א מוילנא ברך את הגרי"א לנדא מו"ץ דילנא בשעת חופתו והניח ידו אחת על ראש הגרי"א בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה והשיב כי לא מצינו ברכה בשני ידים רק לכהנים במקדש, ומל' זה משמע שרק בבי' ידים הקפיד שלא שלא לברך זה ע"ד משי"כ בסדור הגרי"א ולא כמ"ש בס' מעשה רב החדש, ואולי שם לא איירי בברכת יברכך, ואעפ"כ הקפיד שלא לעשות בבי' ידים, ועכ"פ מל' זה לא משמע שיש איסור לא תברכו אלא שלא מצינו כן, והל' חוץ מכהנים במקדש אינו מובן דנשיאות כפים אינה רק במקדש אלא גם בגבולין. [א.ה. ע"ו"י בפלא יועץ ערך כווי"ה שכי' יאגב אגיד לדוד, שיש סגולה לכל מן מויה, לומר הנכוח או אחר יאמר עליו ברכת כהנים שלש פעמים כוונה, ויע"ל, והוא בדוק ומנסח, וי"ל משום זרות ומשום לחש על המכה].

גד גדוד יגודנו

(מ"ט י"ט) "גד גדוד יגודנו והוא יגד עקב", ובתרגום אונקלוס 'מודבית גד משרית מזנין כד יעברון ית ירדנא קדם אחיהון לקרבא ובנכסין סגיגין יתובון לארעהון.

ובסוף פ' מטות (במדבר פ"ב) כשביקשו בני גד ובני ראובן אל תעבירנו את הירדן א"י (פסוק ו') שמושה הקפיד עליהם על כך, וצ"ע שהרי ד"ז נאמר בברכת יעקב.

דהנה יעקב אמר זאת רק על שבט גד, והרי גם שבט ראובן ביקשו כן, וא"כ אפשר שזהו שהקפיד משה ואמר שם (ז) "ולמה תניאון את לב בני ישראל מעבר אל הארץ אשר נתן להם ד"י, והיינו שחשש משה שהם גורמים גם לאחרים לומר שלא יעבידים את הירדן. או י"ל שהרי בדברי יעקב נאמר שיעברו להלחם ויחזרו לעבר הירדן, וע"י הסכים משה בסוף, ורק שבתחלה אמרו לו רק אל תעבידנו את הירדן וע"ז הוא שהקפיד.

שיעורי צבא הלוי

פרשת ויחי תשפ"ד
בדינא דברכת הבנים
ובאיסור נשיאות כפים בזר
(מסכת כתובות דף כ"ד ע"ב)

א) פלוגת הגר"א והיעב"ץ, האם בברכת הבנים מברכים ביד אחת, או בב' ידים. ב) דברי הרמ"א באיסור נ"כ בזר. ג) קו' הבאווה"ל בא' שמברך חבירו ביברכה. ד) ב' תי' הבאווה"ל. ה) תליא לתלי' הבאווה"ל בפלוגת הגר"א והיעב"ץ. ו) קו' הרמ"א בתוס' בשבת. ז) ד' תי' האחרונים בזה. ח) קו' מהאחרונים על התלי' הב' בבאווה"ל. ט) עוד קו' מהגמ' בעירובין על תי' הבאווה"ל. י) תי' אחר ליעב"ץ עפ"ד הנוב"י. יא) תי' ב' ליעב"ץ דה'שימך' מגרע. יב) תי' ג' ליעב"ץ דאומר ישימך בלחש. יג) תי' ד' ליעב"ץ דברכת הבנים בלילה היא. יד) תי' ה' ליעב"ץ עפ"ד הקר"ס. טו) נידון גבי כהן שאו' ברוכים תהיו, אי בל תוסיף הוא. טז) נידון אי השומע ב"כ מזר עובר באיסור. יז) פלוגתא בדעת הגר"א.

דלהלן ל"מ כן, וע"ע בגדר האיסור, בספר האשכול (ח"א הל' ברכת כהנים), וע"ש בנחל האשכול.

קושיית הבאור הלכה בא' שמברך חבירו ביברכה

ג. ובבאור הלכה כתב (שם, ד"ה דזר), "יש לתמוה על מנהג העולם שנוהגין לברך אחד לחבירו בין שהוא כהן או זר בעת שמלוה אותו בלשון יברכה וגו', ואף דברכה כזו הוא שלא בשעת התפלה, וידוע הוא מה שאיתא בירושלמי (פ"ד דתענית), 'לא מצינו נשיאת כפים בלא תפלה', הלא זהו בודאי רק תקנתא דרבנן דקבעוהו בתפלה, ומדאורייתא אינו תלוי בזה כלל, תדע דהלא תפלה גופא לרוב הפוסקים הוא דרבנן, ואם כן כיון דמדאורייתא יוצא בברכה בעלמא כשמברך אותם אפילו שלא בשעת תפלה, ועל זה אמרה התורה 'אתם' ולא זרים, האיך מותר לזר לברך אחד לחבירו בלשון זה".

ב' תירוצי הבאור הלכה

ד. וכתב הבאור הלכה שאולי יש לומר על פי דברי הב"ח דדוקא בפריסת ידים עובר הזר בעשה, (וע' במ"ב [ס"ק ג'] שהביא שמהפרי מגדים משמע דאסור גם בלא פריסת ידים).

ועוד תירץ הבאווה"ל דכיון שתקנו רבנן שלא לישא כפים בלא תפלה, שוב מי שאומר פסוקים אלו בלא תפלה, הוי כמכוין בפירוש שלא לקיים בזה המצוה דברכת כהנים, ולכך מותר, (עוד כתב בתחילה שלמאן דאמר מצות צריכות כוונה א"ש), [א.ה. ועיין עוד בשדי חמד (מערכת הנו"ן כלל ל"ט), דכ' דאף למ"ד שמצות אינם צריכות כוונה, היינו במצוה שאין בעשיתה נדנדו איסור, אולם כשיש נדנדו איסור בעשיתה, כגון כאן שיש איסור לזר, הוי כמתנה ומכוין שלא לעשות המצוה, משום שלא ניח"ל באיסורא].

תליא לתירוצי הבאווה"ל בפלוגת הגר"א והיעב"ץ

ה. ואפשר לומר דמחלוקת היעב"ץ והגר"א, תליא בב' תירוצי הבאור הלכה, דלפי התירוץ שהוי כמכוין בפירוש שלא לשם המצוה, אם כן בברכת הבנים אין חשי איסור, וזו דעת היעב"ץ, וכמו שהביא כן גם מאביו החכם צבי.

אבל להתירוץ שמה שמותר לברך את חבירו בלשון יברכה, הוא משום שהוא בלא פריסת ידים, (וכדברי הב"ח), על כן אפשר לומר שבברכת הבנים צריך לברך רק עם יד אחת, ולא עם ב' ידים.

קושיית הרמ"א בתוספות בשבת

ו. ובמסכת שבת (דף ק"ח ע"ב), איתא "ואמר רבי יוסי מימי לא עברתי על דברי חברי, יודע אני בעצמי שאיני כהן, אם אומרים לי חבירי עלה לדוכן, אני עולה, וכתבו התוס' (ד"ה אילו), "לא ידע ר"י

"ויברכם ביום ההוא לאמר, כך יברך ישראל לאמר, ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה", (פרק מ"ה, פסוק כ').

וכתב רש"י (ד"ה בך), "הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם, ויאמר איש לבנו ישימך אלוקים כאפרים וכמנשה".

פלוגת הגר"א והיעב"ץ

האם בברכת הבנים מברכים ביד אחת או בב' ידים

א. יעויין בסידור הגר"א 'אשי ישראל' (עמוד 225), שכתב "מנהג של ישראל לברך הילדים בלילי שבתות ויו"ט אחר התפלה או בכניסה לבית, וגם הבנים גדולים מקבלים ברכה מאבותיהם ונכון הוא, והמברכים (אחד האבות ואחד הרבנים), מניחים יד אחת על המתברך, ועוד כ' (במוסגר), "שמעתי בשם הגר"א, שאסור לברך בב' ידים, לבד הכהן", והעולה מדבריו שלדעת הגר"א את ברכת הבנים, מברכין רק ביד אחת.

אבל בסידור 'בית יעקב' להגאון יעב"ץ (בהנהגת ליל שבת אות ז'), כתב, "מנהגם של ישראל לברך הילדים בליל שבת, (אחד האבות ואחד הרבנים), אחר התפלה או בכניסה לבית וכו', ומניחין ב' ידיהם על ראשיהם כמו שמצינו בכל המברכים, כדרך שנהג משה רבינו ע"ה עין יפה, כך ראוי למברך לעולם, כי טוב עין הוא יברך, וכן כהנים בברכת כהנים בב' ידים, וכן מצינו במלאכים ליל ע"ש, שאז"ל שמניחין ידיהם על ראשו של אדם כשמברכין אותו וכו', וכן היה מנהג אבי מורי ה' ז"ל, ולא כחסרי דעת שחושבין שיש קפידא לברך דוקא ביד אחת, וסוד הידים לברכה גדול, ואומרים המברכים ישימך וכו', גם יברכה וגו', וכל אחד יוכל להוסיף ברכה משלו כפי צחות לשונו", והעולה מהדברים דהיעב"ץ פליג על דעת הגר"א, וס"ל דאדרבה ברכת הבנים היא רק בב' הידים, [א.ה. וכ"כ בספרו שו"ת שאילת יעב"ץ (ח"ב סי' קכ"ה), עיי"ש].

דברי הרמ"א באיסור נשיאות כפים בזר

ב. ולגבי ברכת כהנים, כתב הרמ"א (סי' קכ"ח סעיף א'), "ואין לזר לישא כפיו, אפילו עם כהנים אחרים", וייסוד הדברים הם מדברי הגמ' במסכת כתובות (דף כ"ד ע"ב), דאמר ר' איבעיא להו מהו להעלות מנשיאות כפים ליוחסין, תיבעי למאן דאמר מעלין מתרומה ליוחסין ותיבעי למ"ד אין מעלין, תיבעי למ"ד מעלין, הני מילי תרומה דעון מיתה היא, אבל נשיאות כפים דאיסור עשה לא, או דלמא לא שנא", וכתב רש"י (ד"ה דאיסור עשה), "דאיסור עשה כהן תברכו, אתם, ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה, עשה", עכ"ל, [א.ה. עיין בפנ"י (שם), וע"ע בחזו"א (אה"ע סי' ב' ס"ק ט"ז), במה שב' ברש"י, אולם מהבאווה"ל

מה איסור יש בזר העולה לדוכן, אם לא משום ברכה לבטלה, שלכנהנים אמרה תורה לברך את ישראל, והקשה הרמ"א (בדרכי משה [שם, סק"א], ובשו"ע [שם]), שהרי מפורש בגמ' בכתובות (שם), שיש איסור עשה, ומלבד זאת קשה איך באמת עלה רבי יוסי לדוכן ועבר על איסור עשה.

ד' תירוצי האחרונים בזה

ז. ורבו התירוצים בזה, עיין ברמ"א (שם), שתירץ שרק כשעולה בפני עצמו הוא דאסור, ולא כשהוא מברך עם כהנים אחרים, ועי"ש במג"א (סק"א), שתמה על חילוק זה, [א.ה. וע"ע בבית שמואל (אה"ע סי' ג' סק"ב)], במה שהק' על הרמ"א, ועיין עוד בחי' החת"ס (כתובות כ"ד ע"ב, ד"ה אמנם), במה שביאר לת' הרמ"א.

והב"ח תירץ דדוקא בפריסת ידים הוא דאסור, [א.ה. ועי"ש בב"ח דכ' דאין לחוש מפני הרואים אותו שעולה לדוכן אף שאינו כהן, שיוציאו עליו לעז שעובר על איסור עשה, כיון שזה מפורסם שמברך בלא פריסת ידים, עכ"ד, ועיין עוד באבי עזרי (נשיאת כפים פי"ד הי"ב), שכ' שזר שמברך ואינו פורס את ידיו, שאין זו מצות התורה לברך באופן זה את ישראל, הרי זה ממש כבודה מצוה חדשה מלבו, ויש בזה משום איסור בל תוסיף].

ועוד הרבה תירוצים נאמרו בזה, ועיין בתוספות הרא"ש לשבת (שם), במה שתי', ובחי' רא"מ הורביץ (שם), [א.ה. ועיין עוד במה שתירצו במאירי (שם), ובספר האשכול (האלברשטדאט תרכ"ה, הל' ברכת כהנים סי' ט"ו עמוד ל"ב), ובפר"ח (סק"ג), ובמגיני שלמה (שבת, ד"ה אלו), ובילקוט הגרשוני (ד"ה ואמר, עיי"ש מה שמצא בהקדמת רבינו ירוחם, [תלמידו של הרא"ש], לספרו תולדות אדם וחוה, וע"ע בזה בקובץ דגל התורה (ווארשא סי' י"א) במאמר מהגאון בעל תורה תמימה ז"ל], ובמג"א (שם), ובבאר שבע (סי' ז'), ובשו"ת מהר"ט (ח"א סי' קמ"ט), ובפני יהושע (כתובות שם), ובמהרש"א (שם), ובנמוקי הגר"ב (שבת שם), ובט"ז (שם), ובהפלאה (כתובות שם, ברש"י ד"ה דאיסור עשה), ובחת"ס (כתובות שם), ובשער המלך (שבת פי"ט הכ"ג), ובבאר אליעזר (שם בתוס'), ובמגן גבורים (שלטי הגיבורים סק"ב, הובא במ"ב סק"ג), ובשו"ת חוט השני (סי' י"ז), ובשו"ת גנת ורדים (ח"א סי' י"ג וי"ד), ובדבר אברהם (ח"א סי' ל"א), ובספר ישועות יעקב (סימן קכ"ח סק"ב), ובשו"ת בית אפרים (חלק אורח חיים סימן ו'), ובספר העיקרים (להגר"ש איגר, ח"ב עמוד רפ"ט), ובחזו"א (אה"ע שם), ובספר לב שלמה (דף קנ"ד ע"א), ובתשובות מהר"י אסאד (אור"ח סי' מ"א), ובספר לימודי ה' (שם), ובשו"ת עונג יום טוב (סי' ט"ו), ובשו"ת קרן לדוד (סימן כ"ד), ובשו"ת עמק הלכה (סי' מ"א), ובשו"ת משיב דברים (אור"ח סי' כ"ד), ובשו"ת שמן ראש (סי' י"ד), ובשו"ת ראשי בשמים (חלק אור"ח סי' ה'), ובשו"ת כתב סופר (שו"ת אור"ח סי' י"ד), ובשו"ת גינת ורדים (אור"ח כלל א' סי' י"ג, ד"ה ולע"ד), ובחי' דושי אגדות למהר"ל (שבת, ד"ה וא"י), וע"ע בספר כה תברכו (מערכת הזיין סי' א'), במש"כ באריכות בכ"ז].

וראיתי עוד בשם הגאון אדר"ת (נדפס בקובץ צהר, אהל ברוך), שתירץ דס"ל להתוספות דמהני שומע כעונה בברכת כהנים, ועלה לדוכן ולא בירך בעצמו, אלא רק שמע מכהנים אחרים, ובשומע כעונה אינו עובר באיסור של זר לדוכן, ועוד הביא בשם אביו שכוונת התוספות בלא אמרו לעלות, ובאופן זה אין חיוב של ברכת כהנים, וע"כ אין זר עובר בזה, (אך בפשטות כוונת התוספות על הגמ' שם, שאמרו לו לעלות).

קושיה מהאחרונים על התירוף הב' בבאוה"ל

ח. ולכאורה הרי היה אפשר לתרץ שלא היה מכיון כלל לשם מצוה, וממילא לא היה עובר, ובאמת שכך הביא במשנה ברורה (ס"ק ג'), בשם מגן גבורים שכל שמכיון שלא לשם מצוה, אלא שלא לעבור על דברי חבריו אין בזה איסור.

ומכל האחרונים שלא תירצו כן, היה נראה דלא תליא כלל בכוונת מצוה, אלא כל שזר עושה מעשה של ברכת כהנים עובר בעשה, וכמו זר בעבודת בית המקדש שאינו תלוי אם מכיון למצוה, אלא זר פסול לעבודה, והכא נמי לענין ברכת כהנים.

ונראה שכך יש לומר בדעת הגר"א, ומהאי טעמא אוסר ברכת הבנים עם ב' ידים, משום שאף בלא כוונת מצוה אסור, (ואפשר נמי דאזיל לשיטתיה שהביא את תירוץ הרמ"א הנ"ל).

עוד קושיא מהגמרא בעירובין על תירוץ הבאוה"ל

ט. ובגוף דברי הבאוה"ל במש"כ דאף למ"ד דמצות א"צ כוונה, מ"מ אם מכיון שלא לצאת אינו עובר, יש להעיר שבעירובין (דף צ"ה ע"ב) איתא, גבי לאו דבל תוסיף, שלמ"ד שמצות צריכות כוונה אינו עובר בלא כוונה, ולמ"ד שאין מצות צריכות כוונה עובר גם בלא כוונה, (וע"ש בגאון יעקב (בדף צ"ו ע"א), אם למ"ד אין צריכות כוונה, שאם כיון שלא לצאת אינו יוצא, האם עובר בבל תוסיף).

ועיין בטורי אבן (ר"ה דף כ"ח ע"ב), ובאליהו רבא (סי' ל"ד), ובחי' ר' ראובן (לסוכה סי' ט'), שביארו בזה דלמ"ד מצות צריכות כוונה הרי"ז בעיקר צורת המצוה שתהא כוונה, משא"כ למ"ד א"צ כוונה אף שאינו יוצא בעל כרחו, אבל יש כאן צורת המצוה גם כשמכיון שלא לצאת.

ולפ"ז לדברי הבאור הלכה דאיסור ברכת כהנים לזר הוא שלא לעשות את המצוה, א"כ למ"ד צריכות כוונה א"ש דאין עובר בלא כוונה, אבל למ"ד דא"צ כוונה, צ"ע למה לא יעבור אף שמכיון שלא היא לשם מצוה, הא מ"מ יש כאן צורת המצוה, ויל"ע.

תירוץ אחר ליעב"ץ על פי דברי הנודע ביהודה

י. אלא נראה ליישב דעת היעב"ץ והחכם צבי, דהנה יעויין בשו"ת נודע ביהודה (קמא אור"ח סי' ה'), שנשאל אודות כהן שידיו מרתתים, האם יכול לברך בלא לישא כפיו, והאם יכול לקשור דבר לכובע שלו ולסמוך עליו את ידיו, וכתב שם בנוב"י דנשיאות כפים הוא לעיכובא, וצריך שהוא ישא כפיו, ולא שיסמוך ידיו על דבר אחר, והובא במשנה ברורה (ס"ק נ"ב), [א.ה. וע' בכנסת הגדולה (טור שיטה י"ז), וע"ע בשו"ת כתב סופר סי' י"ג].

ולפי זה אפשר לומר שבברכת הבנים באופן שסומך ידיו על ראש המתברך וידו אינה עומדת בפני עצמה הרי אין זו נשיאות כפים, והואיל וכן אינו עובר בזה.

ויש לומר עוד שאפילו אינו סומך ממש, והיינו שגם בלא ראש המתברך לא היו ידיו נשמטות, מ"מ כל שמונח על דבר אחר לא חשיב נשיאות כפים.

ונראה להביא סמך לזה מהגמ' בברכות (דף נ"א ע"ב), גבי כוס של ברכה שצריך להגביהה מן הקרקע טפח, [וע"ש ברש"י (בע"א) דה"ה מן השולחן], ואיתא בגמ' "א"ר אחא ברבי חנינא מאי קראה 'כוס ישועות אשא', ומבואר שלמדו מלשון 'אשא' שצריך להגביה באויר.

והכי נמי י"ל גבי נשיאות כפים דדרשי' מ'וישא אהרן את ידיו', שצריך להגביה הידים, ואם הם על ראש המתברך י"ל דלא חשיב הגבהת ידים, (והעירו שאולי יש לדחות שצריך להגביה ממצבם הקודם, ואילו כשמניח על ראש מתברך, חשיב ג"כ הגבהה ממצבם הקודם, ויל"ע).

ועיין ברמב"ם (פי"ד מתפלה הי"א), שכ' "כך למדו מפי השמועה ממה שרבינו ע"ה כה תברכו בעמידה, כה תברכו בנשיאת כפים, כה תברכו בלשון הקדש, כה תברכו פנים כנגד פנים, כה תברכו בקול רם, כה תברכו בשם המפורש, והוא שיהיה במקדש כמו שאמרנו, ובשו"ת נודע ביהודה (שם), הביא מהשבות יעקב (ח"ב סי' א') דמש"כ הרמב"ם 'הוא שיהיה במקדש', קאי אכולהו, וכ' בנוב"י דאינו כן, אלא קאי רק על שם המפורש.

ולפ"ד השבות יעקב הרי חוץ למקדש אין נשיאות כפים מעכבת, ולפ"ז יאסר לזר גם בלא נשיאות כפים, אבל בנוב"י פליג וכתב דודאי נשיאות כפים מעכבת, ועכ"פ לדברי הנוב"י א"ש דעת היעב"ץ.

תירוץ ב' ליעב"ץ דה'שימך' מגרע

יא. והיה נראה עוד דהנה במס' ראש השנה (דף כ"ח ע"ב) איתא "מנין לכהן שעולה לדוכן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל אוסיף ברכה אחת משלי כגון ד' א-לקי אבותיכם יוסף עליכם ת"ל לא תוסיפו על הדבר", וכ"ה בשו"ע (שם סעיף כ"ז)

דב" א"ינו רשאי להוסיף מדעתו יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על בל תוסיף".

ויל"ע בכהן שהוסיף ברכה דעבר על בל תוסיף, האם מ"מ קיים גם המצוה דברכת כהנים, ועיין בסנהדרין (דף פ"ח ע"ב) שיש פעמים שמוסיף גורע, ויש פעמים דהאי לחודיה והאי לחודיה, ובריטב"א (סוכה דף ל"א) כתב שכהן שהוסיף עוד ברכה אף דיש בל תוסיף אבל אין כל המוסיף גורע, ובסוף דבריו הביא מרבינו הגדול שבכל אופן יש מוסיף גורע.

אבל י"ל דאף לפי מה שנתבאר תחילה שאין בברכת כהנים כל המוסיף גורע, דכ"ז רק במוסיף אח"כ, אבל כל שלא גמר את הברכה והוסיף אפשר דגורע, ולא יצא כלל ידי המצוה, וצ"ע בזה, ולפ"ז יש לדון אם הוסיף מעיקרא דג"כ לא יצא ידי ברכת כהנים.

ועפ"ז י"ל דזר שעושה כה"ג, דהיינו שאומר יברכך, וגם מוסיף קודם לכן ברכה אחרת, דלא חשיב שעושה מעשה ברכת כהנים, כיון שברכת כהנים באופן זה פסולה היא, ולפ"ז בברכת כהנים שאומרים בתחילה ישימך א-לקים כאפרים וכמנשה ואח"כ אומרים יברכך, כיון שבכהן כה"ג לא חשיב ברכת כהנים, ממילא אף זר אינו עובר באופן זה.

ובספר כלי חמדה (פרשת ואתחנן פ"ד ב' אות ג' ד"ה ומעתה), דייק את לשון הגמ' מנין לכהן שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך, שלכאז"ל הוא שפת יתר, ופי' דכל מה שעובר בבל תוסיף הוא רק אחר שהתחיל כבר לברך, אבל קודם לכן אין בל תוסיף, כיון שעדיין אין את המצוה בעולם ע"ש, אבל מ"מ יש מקום לומר כהנ"ל, דמ"מ כשמברך אחר שהוסיף קודם לכן הר"ז מצוה בתוספת ועובר עליה.

ושו"ר בשו"ת מענה אליהו (להגאון האדר"ת ז"ל, סי' קכ"ח), שדן בזה האם כשמוסיף עוד ברכה יש היתר לזר.

תירוץ ג' ליעב"ץ דאומר ישימך בלחש

יב. והנה בבאור הלכה (סעיף כ"ז, ד"ה ואם), כתב דלכאורה מה שהכהן עובר בבל תוסיף, היינו רק אם ההוספה היתה ככל דיני ברכת כהנים בפריסת ידיים (להנ"ל דהוא לעיכובא) ופנים כנגד פנים, והביא כן משו"ע הגר"ז, וכן מוכח בחי' ריטב"א לסוכה (דף ל"א), דדוקא בפריסת ידיים.

אלא שכתב בבאור"ל שהרמב"ם כ' (בפ"ד מתפלה ה"ב), "אין הכהנים רשאים בכל מקום להוסיף ברכה, על שלשת הפסוקים כגון וכו', לא בקול רם ולא בלחש, שנאמר לא תוסיפו וכו' ", ומבואר שעובר בבל תוסיף גם כשמברך בלחש, ואף דקול רם הוא לעיכובא, ולפ"ז ה"ה גם בלא פריסת ידיים ע"ש, [א.ה. ע"ע בכף החיים (ס"ק קס"א), שכ' דאף כשאינו נושא את כפיו, איכא איסורא דבל תוסיף, וכמסקנת הבאור"ל].

והשתא יש לדון בברכת כהנים אם אומר ישימך א-לקים כאפרים וכמנשה בלחש, ויברך בקול, דלפמ"ש בבאור"ל בתחילה שאינו עובר בבל תוסיף אלא כשעושה ככל דיני ברכת כהנים ונתבאר דמה שאסור בזר הוא רק כשאין בל תוסיף, א"כ אילו אומר ישימך וכו' בלחש, הואיל ואינו ראו לברכת כהנים בלחש, ממילא בכהן כה"ג אינו עובר בבל תוסיף, וממילא בזר יעבור ע"ז, אבל להרמב"ם שבלחש עובר כהן בבל תוסיף, ממילא בזר לא יעבור כה"ג על העשה.

והנה לפי מה שנתבאר לעיל (באות ט'), שאף בלא כוונה לקיים המצוה עובר על איסור זה, והיינו שהאיסור אינו לעשות המצוה אלא לעשות מעשה ברכת כהנים, א"כ יש לדון דאף שעובר בבל תוסיף ואינו יוצא ידי המצוה, אבל מ"מ יש כאן מעשה ברכת כהנים ויעבור ע"ז, אלא שאפשר שכשהוא באופן של בל תוסיף לא חשיב מעשה ברכת כהנים כלל ויל"ע בזה.

תירוץ ד' ליעב"ץ דברכת כהנים בלילה היא

יג. עוד י"ל ע"פ המבואר ברא"ש (יומא סימן כ'), שאין נשיאות כפים בלילה, דהוקש לשירות, מה שירות ביום אף נשיאות כפים ביום, ויש לברר האם הוא דין דאורייתא, ולפ"ז יש לדון ג"כ אם זר נושא כפיו

בלילה אם עובר באיסור כה תברכו, ואם נאמר שאינו עובר א"כ בברכת כהנים שהיא בלילה שבת אין משום חשש ברכת כהנים לזר כשהיא בלילה.

ומיהו כתב הדרכי משה (ס' תרכ"ג ס"ק ב'), בשם מהר"ל, שאף אם איחר תפלת נעילה עד הלילה נושא כפיו, דאברים ופדרים מקטירים בלילה, ובגבורת ארי (תענית כ"ו ע"א), נקט דא"כ אין להקיש ברכת כהנים לעבודות הכשירות רק ביום, אלא יש להקישם לעבודות הכשירות גם בלילה, ע"ש שמה"ט הק' על הרא"ש הנ"ל, ולפ"ז שייכא נשיאות כפים בלילה וזר יעבור בזה, אבל במחצית השקל שם כ' דמה שמקטירים אברים ופדרים בלילה, הוא משום שהוא סוף עבודה דיממא, וה"ל כשמתחיל תפלת י"ח ביום יכול לעשות נשיאות כפים גם בלילה, וע"ע באבן האזל (פ"ח ממעה"ק ה"ז).

ולפ"ז באמת נשיאות כפים בעלמא ליתא בלילה ורק כשמתחיל התפלה ביום, וא"כ כשזר מברך בלילה בלא שהתחיל התפלה ביום, אפשר שלא יעבור.

אבל המקדימים בלילה שבת מבעוד יום בזה ליתא לתירוץ זה, וגם בברכת כהנים בערב יום כפור שהוא ביום ליתא לתירוץ זה.

תירוץ ה' ליעב"ץ על פי דברי הקרית ספר

יד. עוד יש לומר ע"פ דברי הקרית ספר (פ"ב מתפלה), שכ' "ומגביהים ידיהם כנגד כתפיהם, דבהכי הוי נשיאות ידיים דכל הזרוע מקרי יד, דכתיב וקשרתם לאות על ירך", דהיינו זרוע, ולמטה מן הכתפיים לא מקרי נשיאות ידיים, דהיינו מקום היד ממש, אלא צריך להגביה כנגד כתפיהם", [א.ה. עיין עוד בשו"ת אבני נזר (או"ח סי' ל"א סק"ד), דפליג, וס"ל דרק את הכף צריך להגביה, ולכן נקרא נשיאות כפיים]. ולפ"ז כשמניח ידו על ראש הבהן כשהוא למטה מן הכתפיים אין זו נשיאות ידיים, (ד"ז העירני הרה"ג ר' שמואל נתן כהן שליט"א).

נידון גבי כהן שאומר ברוכים תהיו אי בל תוסיף הוא

טו. וגבי בל תוסיף בברכת כהנים, בגמ' במסכת ראש השנה (שם), איתא "מנין לכהן שעולה לזוכן, שלא יאמר הואיל ונתנה לי תורה רשות לברך את ישראל, אוסיף ברכה אחת משלי, כגון ד' א-לקי אבותיכם יוסף עליכם, ת"ל לא תוסיפו על הדבר", וכ"ה בשו"ע (שם, סעיף כ"ז), "אינו רשאי להוסיף מדעתו, יותר על השלשה פסוקים של ברכת כהנים, ואם הוסיף עובר על בל תוסיף".

ובשו"ת הר צבי (או"ח סי' ס"ב), זן אודות כהן שאחר שהיה יורד מהדוכן, היה אומר לכל מי שהיה פוגע בו ברוכים תהיו, אם יש בזה משום בל תוסיף, [א.ה. וכתב שאולי כיון שאומר דבר זה בלא פריסת ידיים אין הדבר נחשב כהוספה, ועוד אפשר שכיון שירד כבר מהדוכן אין הדבר נחשב כהוספה, ומ"מ כתב שלכתחילה טוב שימנעו הכהנים מלומר 'ברוכים תהיו', כדי לא להיכנס לספק, וע"ע בשפת אמת (ר"ה שם), (וע"ע בספר בישישים חכמה (ע' קמ"ח) שמביא בשם השפת אמת, שאמר לבאר הטעם שאומרים לכהנים אחר ירידתם מהדוכן 'יישר כח', שהוא כדי שיחזרו הכהנים ויברכו את האומרים 'ברוכים תהיו')].

ונראה דהנה ברכת כהנים הוזכרה בתורה בפרשת עקב (דברים פ"ה ח'), "לעמד לפני ד' לשרתו, ולברך בשמו וכו' ", וכן בפרשת שופטים (פכ"א ו') "ונגשו הכהנים בני לוי, כי בס בחר ד' אלקיך לשרתו, ולברך בשם ד' וכו' ", והנה בב' המקומות הוזכר לברך בשמו.

ונראה מזה שעיקרה של ברכת כהנים היא לברך בשם ד', וכן הוא גם בפסוק שאחר ברכת כהנים, "ושמו את שמי על בני ישראל", (וע"ש ברש"י שכ' "שמי היינו שם המפורש", וא"כ קאי על מקדש, אך בספרי איתא במקדש בשם המפורש ובמדינה בכינוי).

וא"כ לענין בל תוסיף הרי בעינין הוספה כעין המצוה וא"כ כל המצוה כשהמוסיף ברכה בשם ד', וכמו שהוזכר בגמרא שאומר "יוסף ד' עליכם וכו' ", אבל כשאומר 'ברוכים תהיו', אין זו ברכה בשם ד', ואין זה דומיא דברכת כהנים, ואין בזה משום בל תוסיף.

ולעיל (באות י"א), גבי ברכת כהנים ביארנו שאין בזה משום איסור לזר לישא כפיו שהרי מברך יברך וכו', וביארנו שהוא משום

שאומר מעיקרא ישימך וכו', וא"כ בכהאי גוונא חשיב מוסיף, וא"כ אין זו צורת המצוה, וא"כ בזר כה"ג לא חשיב שמברך, ובזה שפיר חשיב בל תוסיף כיון שאומר ישימך אלקים, ונמצא מברך בשם ד'.

נידון אי השומע ברכת כהנים מזר עובר באיסור

טז. ובספר חרדים (פי"ב י"ח), כתב "מצות עשה לברך כהן את ישראל שנאמר 'כה תברכו את בני ישראל', (במדבר ו' כ"ג), וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה, ומכוונים לבם לקבל ברכתם כדבר ה', הם נמי בכלל המצוה", (הובא דבריו ברע"א ובהפלאה (שם), ובבאוה"ל), ועיין בספר מגן גבורים שהביא מהריטב"א בסוכה (דף ל"א ע"ב), שמבואר לא כן, [א.ה. וע"ע במנחת חינוך (מצוה שע"ח), דכמו"כ הביא מהריטב"א דלא כהחרדים עיי"ש, וע"ע בדבר אברהם (ח"א סי' ל"א)].

ויל"ע דהואיל והם בכלל מצות 'כה תברכו', איך הדין בזר שעלה לדוכן שעובר באיסור עשה, האם גם הישראל המתברכים בכלל האיסור, דהואיל והם בכלל המצוה, הכא נמי דיהיו בכלל האיסור, וכ"ז אי נימא שהאיסור הוא שלא לעשות מצות ברכת כהנים, אבל לפי מה שנתבאר לעיל שהאיסור הוא כעין איסור זרות, פשוט דל"ש זאת אלא במברך.

פלוגתא בדעת הגר"א

יז. ולעיל הובא מסודר הגר"א, שכ' בשם הגר"א שזר לא יברך בב' ידים ברכת הבנים, אבל עיין בספר מעשה רב החדש שכתב "הגר"א זצ"ל לא הסכים למנהג לומר ברכת כהנים כשמלוה חבירו", ומשמע אף בלא נשיאות כפים, ולפ"ז צ"ע איך מברכים הבנים בברכת יברך, [א.ה. ע"ע בספר עצי המערכה (ח"א אות ל"ח [נדפס בגר"ה תש"ו]) שמביא מהגר"א זצ"ל, כי ברכת כהנים, [בעלמא, ולא בזמן ברכת כהנים], אם הוא כהן מברך בשתי ידיו, ואם ישראל לא ישים אלא יד אחת].

ועיין בתורה תמימה (פרשת נשא, במדבר פ"ו כ"ג, הערה קל"א), שכתב "ואני שמעתי מאיש אמונים, שהגר"א מוילנא ברך את הג"מ ר"ח לנדא מו"ץ דוילנא בשעת חופתו, והניח ידו אחת על ראש הגר"ח בשעת הברכה, ושאלוהו על ככה, והשיב, כי לא מצינו ברכה בשתי ידים רק לכהנים במקדש", [א.ה. ע"ע בספרו תוספת ברכה (פרשת נשא, עמוד ל'), שכתב, שנראה לו בכוננת הגר"א הנ"ל, שבהנחת שתי ידים על ראש המתברך יש בזה איסור עשה, שנאמר כה תברכו, אתם ולא זרים, ולא הבא מכלל עשה עשה, וכמבואר בכתובות].

ומלשון זה משמע שרק בב' ידים הקפיד שלא לברך, וזה ע"ד מש"כ בסודר הגר"א, ודלא כמ"ש בספר מעשה רב החדש, (ואולי שם לא איירי בברכת יברך, ואעפ"כ הקפיד שלא לעשות בב' ידים), ועכ"פ מלשון זה לא משמע שיש איסור לא תברכו, אלא שלא מצינו כן, והלשון 'חוץ מכהנים במקדש', אינו מובן דנשיאות כפים אינה רק במקדש, אלא היא גם בגבולין.

המערכה: כדעת הגר"א, בסידור הגר"א (מהגאון המקובל רבי נפתלי הערץ זצ"ל, ח"ב סימן פ"ז), דצריך לברך ביד אחת, ועיין דכ"כ בסידור האריז"ל (בסדר ליל שבת), שכתב שאין לברך אלא ביד אחת ובימין, וע"ע בספר כה תברכו (מערכה ב' סי' ד'), מש"כ בזה בארוכה.

ועיי"ש בדברי היעב"ץ (בסדר בית יעקב שם), שכ' להקשות על שיטתו מפרשת ויחי, ה"ל "ומה שמצינו ביעקב אבינו ע"ה שברך אפרים ומנשה כל א' ביד א', לא היתה עינו צרה ח"ו, אלא מפני ההכרח הוצרך לעשות כן, כדי שלא להטיל קנאה ביניהם, מאחר שבאו לפניו בבת אחת לקבל ברכתו, ובדין היה שיקדים מנשה הבכור, אבל הוא בחר באפרים להקדימו, כמו שמפני כך שכל ידיו, וישת יד ימינו על ראש אפרים, וגם הקפדת יוסף, וכ"ש אם היה מקדימו לפני מנשה, היתה הקפידה יותר בודאי, לכן נשמט מזה בכל האפשרות למעט

הקפדה, זה דבר ברור לפי פשוטו של ענין, מלבד שבלתי ספק יש בו ג"כ טעם ע"פ הסוד, שלא רצה הקב"ה שיתברכו משתי ידיו, (אולי מפני שצפה הקב"ה בירבעם ומה שגרם גזעו), לפיכך סבב הדבר באופן שיצטרך יעקב לברכם ביד אחת, מפני השלום כאמור".

וכדעת היעב"ץ, שמברכים ברכת הבנים בב' ידים, ועיין בפחד יצחק (מערכת ברכה, דף נ"ד ע"ג), שכתב "ראיתי מדקדקים שלא לברך לתלמידיהם בשתי ידים על ראשם, ואומרים שעושים כן כדי שלא לקשר מדת החסד עם מידת הדין (שהימין חסד והשמאל גבורה שהיא מדת הדין), ואני נהגתי לברך את מי שנשוי אשה בשתי ידים, בעדו ובעד ביתו, ולפניו ביד אחת, אבל לבחורים העוסקים בתורה בשתי ידים, כי התורה מסייעתם במקום אשה, כך מצאתי, והנני רואה מנהג טוב שהחכמים יברכו לתלמידיהם והאבות את בניהם עם שתי ידים, כמו שנאמר 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם', וכן ראוי לעשות על דרך הסוד, וכמו שכתב הראשית חכמה (שער היראה פרק ד'), וסמך לזה מהזוהר פרשת וארא וכו', הנה מבואר שטוב ויפה לברך בשתי ידים".

ובשו"ת באר משה (ח"ד סי' כ"ה), כ' שבבניו ובנותיו בודאי ליכא חשש לברך בב' ידים, כי כו"ע יודעים שדרך האב לברך יוצאי חלציו, ושום אדם לא יטעה שיעשה כן מדין ברכת כהנים, אבל המברך אחרים וחושש כדברי הגר"א יש לו על מי לסמוך, והמברך גם זרים בב' ידים ג"כ עושה יפה ובלבד שיכוין לבו לשמים.

וע"ע בדבש לפי (מהגר"חיד"א, ב' ט'), שמביא תשובת הגאון רבי יעקב הכהן על ספר חמדת הימים, שכתב שלא מצא בו (בספר חמדת הימים), שום דבר תמוה, רק בברכת הבנים שהוא מדקדק ומקפיד דוקא ביד אחת, (ולענין ספירת העומר), וע"ע בבית ברוך (על חיי"א כלל ל"ב סק"ח), שכ' לכוון מפורש שאין מכוון בזה לשם מצוות נ"ב.

ובנפש כל חי (להגר"ח פלאג"י, מערכת ב' אות ל"א), כתב בתחילה להוכיח שלא כדברי היעב"ץ, מהא דבפרשת ויחי, מקרא מלא דיבר הכתוב, ביעקב כשבירך את אפרים ומנשה, כי שם יד ימין על אפרים, ויד שמאל על מנשה, כדכתיב 'וישלח ישראל את ימינו וישם על ראש אפרים והוא הצעיר, ואת שמאלו על ראש מנשה וכו', ואם מן הראוי לברך בב' ידים עפ"י הפשט ועפ"י הסוד, למה לא עשה כן יעקב אע"ה, וגם יוסף הצדיק למה לא יקפיד ע"ז כמו שהקפיד כששם הימין על אפרים שהוא הצעיר, ואם יש בזה הקפדה, כמו שחשב הרב ז"ל, היה לו ליעקב לשים ב' ידים על כל אור"א, ואז לפי סברתו דאחיו הקטן יגדל, היה מקדים לאפרים לפני מנשה, וא"כ ש"מ דליכא קפידא, עכ"ד, והביא בזה עוד דעות, וסיים שאין להקפיד בזה, ואם סומך שתי ידיו יש בזה תוספת ברכה, אבל גם ביד אחת די, ועיין עוד בספרו כף החיים (סימן כ"ח אות ל').

ועיין בספר יוסף אומץ (למנהגי אשכנז, להג"ר יוסף יוזפא, חובר לפני ד' מאות שנה), סימן ע"ה, שכתב "מנהג ותיקין לברך בכניסת שבת וי"ט, ובשחרית וביציאתו, את בניו וקרוביו, וכו', ואף כי אין לי עסק בנסתרות, מ"מ נראה לי שטוב לברך בעשר אצבעותיו לרמז נסתר, ועוד שהמברך רק בידו אחת נראה שעינו צרה בברכה, וראיה מפורשת ממשה רבינו ע"ה, במה שפירש רש"י שסמך ליהושע בב' ידיו, (במדבר ז' כ"ג), ועשאו ככלי מלא וגדוש בחכמה, ומנהגי לומר בשעת ברכה ג' פסוקים דברכת כהנים, ומצאתי אח"כ בספר המוסר כמנהגי, ובראשית חכמה (פרקים ממנורת המאור, פרק גידול בניו סי' ח'), כ' שיש ביד ט"ו אברים, כמנין ט"ו תיבות שבברכת כהנים, יחולו על ראשך ט"ו תיבות שבברכת כהנים אלו כמנין אברי היד עכ"ל" (הו' בסידור ווילנא).

וכשיטת היעב"ץ כן איתא בשו"ת יהודה יעלה (סי' מ"א), ובשו"ת דעת סופר (ח"א סי' י"ד), ובשו"ת צי"א (ח"א סי' ח'), וע' בשו"ת יחוד"ד (ח"ה סי' י"ד), ועיין עוד בתשובות והנהגות (כרך ה' סי' ע"ב).